

FAVORIZIRANI I ZANEMARENI ŽANROVI U USMENOJ TRADICIJI

Ivan Lozica

Zavod za istraživanje folklor, Zagreb

Deseteračka epika je favorizirani žanr južnoslavenske usmene tradicije. Postoje i drugi žanrovi, ali oni se ne mogu jednostavno svesti na liriku i dramu, jer nije opravdano nekritički prenositi podjele preuzete iz pisane književnosti na usmenu književnost. Uz pomoć teorije M. Bahtina autor ukazuje na postojanje izvanknjiževnih verbalnih žanrova u usmenoj tradiciji i na važnost njihovog izučavanja, barem kao važnog verbalnog konteksta usmenoknjiževnim žanrovima.

Temeljna misao ovog članka može se izreći vrlo kratko i nadam se jasno.¹ Favorizirani žanr južnoslavenske usmene tradicije svakako je epika, i to deseteračka epika. Nedvojbeno je da osim epike postoje i drugi žanrovi, ali ti ostali žanrovi usmene tradicije ne mogu se lako svesti na preostala dva uobičajena roda - liriku i dramu.

Zašto? Zato jer nije ispravno podjelu pisane književnosti nekritički prenositi na područje usmene književnosti, a još manje na područje usmene tradicije. U prethodnoj rečenici razlikujem usmenu književnost od usmene tradicije. Ostajem pri tome: za mene je usmena tradicija širi pojam od usmene književnosti. Osim usmenoknjiževnih oblika, usmena tradicija uključuje u sebi i usmene neknjiževne oblike, dakle one koji nisu umjetničke prirode. Što se tiče razlike između usmene i pisane književnosti, razlika nije samo u mediju, to su dvije književne sfere s različitim sustavima i strukturom žanrova i s različitim načinima recepcije umjetničke poruke. Nije mi, međutim, namjera da strogo dijelim usmenu od pisane književnosti (u duhu stare analogije *langue* = usmena književnost vs. *parole* = pisana književnost), skloniji sam traženju zajedničkog nazivnika i jednoj i drugoj književnosti. Taj nazivnik nalazim u ljudskoj verbalnoj aktivnosti. Uz pomoć teorije govornih žanrova Mihaila Bahtina želim reći da bismo se više morali baviti strukturom žanrova kao tipovima iskaza i njihovom dinamikom, i da bismo više pažnje morali posvetiti neknjiževnim govornim žanrovima usmene tradicije - barem kao važnom verbalnom kontekstu usmenoknjiževnih žanrova.

¹ Ovaj je članak prepravljena i dopunjena hrvatska verzija referata "Favoured and Neglected Genres in Oral Tradition" pročitanog na skupu *Oral Tradition and the South Slavs* održanom u srpnju 1987. godine na School of Slavonic Studies u Londonu.

To je, u grubim crtama, ono što bih htio reći. Sve što ću dalje elaborirati posljedica je mojeg prihvaćanja žanra "izvornog znanstvenog članka" kao samo jednog u nizu govornih žanrova .

Kad je riječ o Južnim Slavenima i njihovom usmenom stvaralaštvu, ne bismo se smjeli zadovoljiti otkrivanjem Homera u guslarskoj tradiciji. Vrijeme je da se ozbiljnije posvetimo istraživanju žanrovskog sustava usmene tradicije. Ne mislim time umanjiti zasluge Parryja, Lorda i njihovih nastavljača u utvrđivanju usmenog karaktera Homerove poezije i u istraživanju formulne prirode usmenog stiha, a posredno i formulne prirode usmene književnosti uopće - te su zasluge velike.

Povijest recepcije i istraživanja usmene tradicije Južnih Slavena od Fortisa naovamo govori nam o favoriziranju nekih usmenih žanrova, u prvom redu epskih. Iako su značajniji skupljači (u prvom redu Vuk Stefanović Karadžić) stvorili zbirke u kojima su i drugi usmenoknjiževni žanrovi uglavnom ravnopravno zastupljeni, ep je do danas ostao neprikosnoveni reprezentativni rod južnoslavenskog folklora (barem na hrvatskom i srpskom jezičnom području). Razlozi su tome višestruki - junačka tematika odigrala je važnu ulogu u stvaranju nacionalnih mitova u periodu formiranja balkanskih država, strana čitalačka i znanstvena publika bila je zanesena pitoresknom egzotikom morlačkog i gorštačkog mentaliteta, a u našem je stoljeću presudan bio i interes istraživača za epsku tehniku, koji je južnoslavensku epsku poeziju približio svijetu.

Možda je nepotrebno, ali mislim da treba reći da Balkan nije samo brdovit, on ima i more i obalu i polja i ravnice. Južni Slaveni ne pjevaju samo epske pjesme o bojevima, konjima, junacima i svijetlom oružju - južnoslavenski verbalni folklor sačinjen je i od drugih žanrova, u širokom rasponu od psovke pa do bajke ili lirske pjesme.

Problem nije samo u tome da se uoče i prouče i ti drugi usmeni žanrovi - još mi se važnijim čini sam problem podjele korpusa usmene književnosti (i usmene tradicije) na žanrove.

Žanrovi usmene književnosti (i usmene tradicije) nesvjesno se (zahvaljujući naobrazbi istraživača i teoretičara) određuju analogno podjeli na rodove i vrste u pisanoj književnosti. Čini mi se da se moramo osloboditi nekritičke analogije s pisanom književnošću i da moramo razmotriti ulogu i način postojanja usmenog stvaralaštva unutar šireg kompleksa tzv. narodne kulture. Svjestan sam vlastitih mogućnosti i teškoće zadatka - vrlo dobro znam da to nije moguće riješiti jednim člankom. Bit ću, dakle, zadovoljan ako uspijem makar samo i naznačiti probleme.

Poći ću od distinkcije usmene tradicije i usmene književnosti. Riječ je o pojmovima koje u folklorističkoj praksi često nekritički upotrebljavamo kao sinonime, no njihovo je razlikovanje nužno i presudno za raspravu o usmenim žanrovima.

S jedne strane, usmena tradicija se može shvatiti doslovno kao dijakronijska komunikacija usmenim putem. S druge strane, međutim, usmena se tradicija doima i kao širi pojam koji u sebi osim usmene književnosti uključuje i usmene neknjiževne oblike, ili čak kao zbir svega što se na usmen način prenosi, obično iz generacije u generaciju, dakle kao usmena kultura (nasuprot pisanoj kulturi).

Dok sintagma usmena književnost pretpostavlja svojevrsno izjednačavanje usmenog stvaralaštva s pisanom umjetničkom književnošću i prešutno vrednovanje usmenih ostvarenja mjerilima književnog ukusa, kritike i znanosti o književnosti, dotle druga sintagma (usmena tradicija), osim što uključuje i

neverbalne pojave, ostaje (kad se radi o verbalnim pojavama) pri naglašavanju načina postojanja i prenošenja, dakle samog medija. Međutim, ta formulacija ponekad krije u sebi i negiranje svake umjetničke vrijednosti usmenih ostvarenja. U tom smislu usmena tradicija može biti i drugo (preširoko) ime za predstupanj "prave" (pisane) književnosti, za "još-ne-književnost".

Termin usmena književnost obično se poima u opreci prema pisanoj (pismenoj, napisanoj, "umjetničkoj") književnosti.

Sintagma usmena književnost istodobno upućuje i na usmenost medija i na književni karakter promatranih pojava. Glavna teškoća jest u tome što priroda usmenoknjiževnog djela nije identična prirodi pisanog književnog djela. Molim da mi oprostite, ali žanr u kojem pišem traži da se na ovom mjestu po tko zna koji put ponove neki poznati stavovi o prirodi usmenoknjiževnog djela.

Članak Jakobsona i Bogatirjova "Folklor kao naročit oblik stvaralaštva" počinje pozivanjem na F. de Saussurea i na njegovo razlikovanje govornog čina (*parole*) i jezika (*langue*). Folklorno djelo nije objektivirano, ono postoji tek potencijalno kao "kompleks određenih normi i poticaja, podloga živoj tradiciji koju izvođači oživljuju kićenim individualnim stvaralaštvom, kao što stvaraoci parole postupaju sa *langue*" (Jakobson & Bogatirjov 1971, 21). Spomenuti je članak jasno pokazao razliku između usmenog i pisanog literarnog stvaralaštva, ali analogija folklornog umjetničkog djela i jezika (*langue*) ipak je ponešto pretjerana. U toj koncepciji usmeno je djelo impersonalno do te mjere da stvarno i ne postoji osim kao predložak u svijesti grupe, kao zbir tematskih i kompozicijskih shema i klišea, podloga. U tom smislu kao da i nema razlike između žanra i pojedinačnog usmenog djela - djelo je "kićenim individualnim stvaralaštvom" oživljeni žanr...

Autori se zalažu za sinkronijsku folkloristiku koja bi se morala odvojiti od povijesti književnosti i od pitanja podrijetla. Jedan je od zadataka takve folkloristike i "karakteriziranje sistema umjetničkih formi koje sačinjavaju aktualni repertoar određene zajednice" (Jakobson & Bogatirjov 1966, 13).

Izučavanje repertoara različitih grupa da bi se razotkrio sustav (*langue*) folkloru, njegove funkcije i strukturni principi, a sve to na takav način da se uzima u obzir hijerarhija oblika (žanrova), njihov uzajamni odnos u sistemu i njihova produktivnost u datom trenutku i na datom mjestu - nije li to zadatak koji bi folkloristi mogli sebi postaviti i danas, nakon pola stoljeća?

Jer, niz takvih istraživanja aktualnog stanja u nekoj sredini mogao bi uroditi rezultatima koji i nisu samo sinkronijski, nego upućuju na promjene u sustavu folkloru, na folklorni proces.

Kasnija strukturalistička istraživanja usmene tradicije ipak nisu išla u tom pravcu. Proppova *Morfologija bajke* (Propp 1928) napisana čak nešto ranije od spomenutog teksta Jakobsona i Bogatirjova, značajno je utjecala na strukturaliste šezdesetih godina, nekako paralelno uz analize mitova C. Lèvi Straussa. I jedno i drugo učenje rezultiralo je statičnim i naizgled vječnim modelima (strukture bajke i strukture svijeta).

Orijentacija na izučavanje same folklorne izvedbe javila se kao reakcija na filološke analize koje su se bavile samo zapisanim folklornim tekstovima, istraživanja u kojima je verbalno ponašanje bilo samo indikator za daljnje generalizacije, koncepcije po kojima je pričanje priče ili pjevanje pjesme samo reprodukcija nečeg što prethodno postoji. Čini mi se da su uz sve prednosti izučavanja konkretne izvedbe u konkretnom kontekstu prisutne i značajne mane -

- izvedba gubi vezu s prethodnim izvedbama, s tradicijom i tretirana je kao izolirani fenomen, a kontekst izvedbe obično je sveden na neposredni kontekst, na samu situaciju izvedbe. Bez obzira na pomak interesa s pričanja priče na samo pričanje (Georges 1976), bez dijakronijske pozadine kao šireg konteksta mislim da nema pravog razumijevanja folklornog procesa. U tom smislu mi se vrlo opravdanim čini naglašavanje tradicije, tzv. komunikacijskog lanca (Čistov 1975, Bošković-Stulli 1978). M. Bošković-Stulli (čiji rad osobito cijenim) zalaže se za kompleksan pristup koji uvažava izvedbu u kontekstu, ali istodobno uzima u obzir i dijakronijski aspekt tradicije. Takav pristup moguć je analiziramo li u proučavanju usmenog djela tri razine: teksturu, tekst i kontekst (Dundes 1964). Bošković-Stulli smatra da se na taj način djelomično može analizirati folklorno djelo (bar na razinama teksta i jezične teksture) čak i onda kad pred sobom nemamo konkretnu izvedbu, nego samo zapis koji posredno svjedoči o cjelini prošle izvedbe. M.Bošković-Stulli opredijelila se ipak za promatranje književnih (dakle umjetničkih) očitovanja folkloru u tekstu. Tako ona usmenu književnost definira dvojako, iz aspekta folkloru kao umjetničku folklornu komunikaciju u jezičnome mediju, a iz aspekta književnosti kao estetsku (književnu) obavijest koja je rezultat prirodne jezične komunikacije i sačuvana je u zapisu. U oba slučaja autorica uzima u obzir (barem posredno) sve tri razine analize: tekst, teksturu i kontekst (cfr. Bošković-Stulli 1978, 18). Usmena literarna izvedba često se odlikuje praktičnom funkcijom kao dominantnom, što znači da usmena književnost ne mora u "izvornom kontekstu" biti shvaćena kao umjetnost radi umjetnosti. Tek zapisani tekst usmenoknjiževne izvedbe u novom mediju (i s novom publikom) počinje živjeti po zakonima pisane književnosti, zadržavajući istodobno mnoge formalne i sadržajne karakteristike koje su posljedica njegovog usmenog predživota, tj. usmenoknjiževnog procesa.

Ponekad se usmena književnost tretira samo kao svojevrsan, specijalan oblik književnog stvaralaštva ili kao nekakva pred-književnost, književnost koja to još nije. S druge strane, postoje i tendencije koje u usmenoj književnosti vide potpuno autonomno područje, podložno vlastitoj poetici koja nema ništa zajedničko s poetikom pisane književnosti. Usmena književnost zaista nije posebna vrsta pisane književnosti već i zato što kronološki prethodi pojavi pisane književnosti i zato što se radi o golemom i značajnom književnom korpusu koji postoji i razvija se i nakon pojave pismenosti. Ne smijemo isto tako zanemariti ni uzajamne utjecaje, dodire i prepletanja usmene i pisane književnosti. Podjele i granice koje znanost postavlja uvijek su mnogo rigidnije od stvarnih razlika među književnim pojavama u životu, u povijesti. Ni pisana ni usmena književnost nisu prirodom dani fenomeni - to su manifestacije ljudskog duha, dva različita načina upotrebe jezika (usp. Bahtin 1979, 237).

Tako dolazimo do srži problema: i pisana i usmena književnost pripadaju većoj cjelini, one su dio ljudske verbalne djelatnosti, upotrebe jezika, jezičnog medija. Istoj cjelini nedvojbeno pripada i usmena tradicija.

Vjerujem da je problem reprezentativnih i zanemarenih žanrova u usmenoj tradiciji moguće riješiti samo cjelovitim uvidom u ljudski govor, tj. u govornu komunikaciju shvaćenu na najširi mogući način. To znači da moramo za početak napustiti lingvističku distinkciju *langue-parole* i vratiti se na zanemarenu temeljnu razinu - *langage*. To je razina na kojoj se još ne zaplićemo u dihotomije pisano-usmeno i umjetničko-neumjetničko, pa možemo lakše dobiti uvid u cjelinu i u mogućnosti klasifikacije te cjeline bez opterećenja naslijeđenih podjela.

Znam da je svaka podjela arbitrarna i da snagu stoljećima potvrđenih distinkcija nije moguće ukinuti nekom novom klasifikacijom. Tako nešto niti mogu niti želim. Pojave su onakve kakve jesu, one ostaju takve ili točnije: pojave se mijenjaju po vlastitim principima. Nama kao pojedincima ostaje sloboda da ih dijelimo kako znamo i umijemo da bismo ih bolje razumjeli.

Polazište ovog rada jest u djelu Mihaila Bahtina *Estetika slovesnoga tvorčestva* (Bahtin 1979)². Jedno poglavlje te knjige nosi naslov "Problema rečevyh žanrov". U tom poglavlju autor polazi od ljudske djelatnosti vezane uz upotrebu jezika. Ta se djelatnost očituje u obliku pojedinačnih konkretnih iskaza (usmenih i pisanih). Verbalni iskazi vezani su uz razne oblasti ljudske djelatnosti i odražavaju posebne uvjete i ciljeve svake takve oblasti, i to a/ sadržajem (tematski), b/ jezičnim stilom (izborom riječi, fraza i gramatičkih sredstava jezika) i (najviše) c/ kompozicijskom strukturom. Svaki je pojedinačni iskaz, naravno, individualan, ali svaka sfera upotrebe jezika razrađuje svoj relativno ustaljen tip iskaza. Te tipove iskaza Bahtin naziva govornim žanrovima. U svakoj ljudskoj aktivnosti postoji čitav repertoar govornih žanrova, koji se razvijaju paralelno s razvojem same djelatnosti uz koju su vezani.

Govorni žanrovi vrlo su raznorodni, u rasponu od vojne komande preko lirske pjesme pa do znanstvene studije. Bahtin upozorava da su se do sada uglavnom izučavali samo literarni žanrovi, uz sudske i političke govore kojima se bavila uglavnom stara retorika. Lingvisti su proučavali uglavnom replike životnih dijaloga, ne ulazeći u problematiku složenijih iskaza.

Autor govorne žanrove dijeli na primarne (jednostavne) i sekundarne (složene). Sekundarni u sebi uključuju prerađene primarne žanrove. Tako romani, drame i znanstveni radovi u sebi sadrže npr. replike svakodnevnih dijaloga. Karakteristično je, međutim, da primarni žanrovi uključeni u strukturu sekundarnih zadržavaju oblik, ali gube izravnu vezu sa zbiljom i s drugim iskazima.

Priroda iskaza može se proučiti samo ukoliko se izučavaju i primarni i sekundarni žanrovi u njihovom uzajamnom odnosu. Bahtin smatra da je pitanje stila neodvojivo od govornih žanrova kao tipičnih oblika iskaza. Govorni žanrovi koji traže određenu standardizaciju (radni dokumenti, komande) ne omogućuju individualni stil, dok literarni žanrovi najmanje podliježu standardizaciji pa su najpogodniji za razvoj individualnog stila. Individualni stil kod većine govornih žanrova postoji samo kao epifenomen iskaza, tj. nije uključen u zamisao iskaza. Izuzetak su upravo samo književni umjetnički žanrovi.

Jezički ili funkcionalni stilovi za Bahtina nisu drugo do žanrovski stilovi raznih ljudskih aktivnosti i komunikacije. Određena funkcija govorne komunikacije (znanstvena, tehnička, publicistička, radna, životna) uz određene uvjete koji zavise o sferi ljudske djelatnosti, "rađaju određene žanrove, to jest određene, relativno ustaljene tematske, kompozicijske i stilske tipove iskaza" (Bahtin 1979, 241-242).

Prema Bahtinu, "stil je neraskidivo vezan s određenim tematskim i - što je naročito važno - s određenim kompozicijskim jedinstvima: s određenim tipovima

² Polazište je isto tako moglo biti i u radovima H. Bausingera i u njegovoj podjeli na formule i forme, o kojoj će još biti riječi u ovom radu. Mnoge formule o kojima Bausinger piše uopće ne pripadaju književnosti. Iako je Bausingerov utjecaj u zagrebačkom Zavodu za istraživanje folkloru bio i jest značajan, do danas nije bilo ozbiljnijeg izučavanja izvanknjiževnih usmenih žanrova.

gradnje cjeline, tipovima njezinog završetka, tipovima odnosa pripovjedača i drugih sudionika verbalne komunikacije (prema slušateljima ili čitateljima, partnerima, tuđim riječima itd.). Stil ulazi kao element u žanrovsko jedinstvo iskaza" (Bahtin 1979, 242). Jezični stilovi razvijaju se paralelno s razvojem govornih žanrova. Prelaskom stila iz žanra u žanr mijenjaju se i stilovi i žanrovi. Mijenja se i hijerarhija žanrova, pa svakom povijesnom razdoblju u razvoju jezika daju ton drugi (sekundarni i primarni) žanrovi.

Razrađujući dalje svoju teoriju iskaza kao jedinice govorne komunikacije, Bahtin strogo razlikuje iskaz od jezičkih jedinica (riječi i rečenica). Iskaz je realna jedinica koja je ograničena promjenom govornih subjekata (govornika, pripovjedača). U tom su smislu iskazi i kratke replike u svakodnevnom dijalogu, ali i članci i romani. Iskaz mora biti završen, a završen je onog trenutka kad na njega drugi govorni subjekt može odgovoriti. Tri momenta određuju završenost iskaza: predmetno smisljena iscrpnost, govorna zamisao ili govorna volja pripovjedača (subjektivni moment iskaza) i tipični kompozicijsko-žanrovski oblici završetka.

Govorna volja ili govorna zamisao pripovjedača očituje se u izboru govornog žanra (usmenog ili pisanog). Izbor žanra i jezičkih sredstava, uz ekspresivni moment subjektivnog emocionalnog odnosa prema sadržaju iskaza presudni su za određivanje kompozicijsko-stilističke osebnosti iskaza. Za razliku od iskaza, riječi i rečenice nemaju autora (v. Bahtin 1979, 256-263).

Pogledajmo kakve bi bile posljedice primijenimo li Bahtinovu teoriju govornih žanrova na područje usmene tradicije. Teorija govornih žanrova polazi od sveukupne ljudske govorne djelatnosti, što znači da uključuje i usmene i pisane žanrove, podjednako one kojima je dominantna funkcija umjetnička (književna), kao i one koji su vezani uz izvanumjetničke (neknjiževne) sfere ljudskog života. U usmenoj tradiciji mnogi iskazi vezani su uz rad, životne i godišnje običaje, uz svakodnevni život. Folkloristika je do sada uglavnom kao svoj predmet izdvajala one iskaze (i žanrove) čija je dominantna funkcija bila umjetnička, ili one iskaze čija je kompozicijska i jezična struktura bila takva da su se (nakon izdvajanja iz izvornog konteksta zapisivanjem) mogli tumačiti kao poetski, književni tekstovi. No ti su žanrovi i pojedinačni iskazi samo dio šireg repertoara govornih žanrova vezanih uz određene ljudske djelatnosti. Paralelno izučavanje drugih govornih žanrova vezanih uz istu djelatnost iz koje smo izdvojili "usmenoknjiževno djelo" moglo bi biti zanimljivo - nazvao bih to izučavanjem verbalnog konteksta.

Po Bahtinovoj teoriji žanrovi nisu stalni, nego se mijenjaju u skladu s promjenama u dotičnim sferama ljudske djelatnosti. To znači da bismo morali pratiti promjenu žanrova u usmenoj tradiciji paralelno s promjenama samih ljudskih djelatnosti. Promjene u načinu života i u načinu proizvodnje, pojave novih zanimanja itd. praćene su adekvatnim promjenama u usmenoj tradiciji, mijenjanjem postojećih žanrova i stvaranjem novih. Na primjeru južnoslavenske epike možemo tako (kao posljedicu promjene konteksta i funkcije) pratiti sve češći prijelaz iskaza iz usmenog medija u pisani i obratno. Zahvaljujući aktualnoj podjeli znanstvenih disciplina, ta se promjena ne doživljava kao transformacija jednog žanra, nego prije kao dekadencija usmenog epskog žanra i jačanje drugog (analognog) žanra u korpusu pučke književnosti. Istodobno, broj guslara i organiziranih guslarskih društava raste - evidentno je da je problem u tome što su suvremeni guslari pismeni ljudi koji se ne drže "pravila" usmene transmisije.

Raznorodnost govornih žanrova uopće odnosi se i na govorne žanrove usmene književnosti. Takozvani sitni oblici prilično se razlikuju od većih formi kao što su bajke ili dulje epske pjesme, njihova je formalna struktura drugačija i po nekim teoretičarima književnosti suptilnija, s razrađenijom jezičnom i ritmičkom teksturom. Veći oblici usmene književnosti, naprotiv, posjeduju kompozicijsku strukturu koja se dobrim dijelom temelji na (formalnom i tematskom) ponavljanju.³

Mislim da ne bismo Bahtinovo razlikovanje primarnih i sekundarnih žanrova mogli provesti unutar sustava usmene književnosti, jer književni karakter usmenoknjiževnih žanrova (bez obzira na njihovu eventualnu jednostavnost) pretpostavlja gubitak izravne veze sa zbiljom i realnim, uobičajenim iskazima. To, međutim, ne znači da sekundarni govorni žanrovi u sastavu usmene književnosti (epske pjesme, priče) ne uključuju u svojim složenim strukturama sitne oblike (npr. poslovice ili manje pjesme), na sličan način kao što uključuju i neknjiževne primarne žanrove (npr. dijaloge). Kompleksni uzajamni odnosi primarnih govornih žanrova i sitnih usmenoknjiževnih oblika unutar sekundarnih govornih žanrova u usmenoj književnosti vrijedni su izučavanja. Ti odnosi nisu važni samo za razumijevanje lingvističke prirode iskaza, nego i za bolje razumijevanje fenomena usmene književnosti.

Individualnost stila po Bahtinu najviše dolazi do izražaja kod književnih, umjetničkih žanrova. On smatra da kod svih ostala lih govornih žanrova individualnost stila nije rezultat svjesne namjere pripovjedača, jer ne ide u zamisao iskaza, nije rezultat govornikove volje nego tek svojevrsni epifenomen iskaza. U skladu s tim, pojačana individualnost stila u sferi usmene tradicije mogla bi se pojaviti u onim slučajevima gdje je sam kazivač svjestan dominantne estetske funkcije vlastite izvedbe. Vjerujem da su upravo takvi slučajevi istodobno i oni u kojima postoji svijest o vrijednosti izvedbe kao teksta i želja za zapisivanjem i objavljivanjem - da bi se iskaz sačuvao kao (umjetničko) djelo.

Naravno, stupanj individualnosti nije mjerilo umjetničke vrijednosti niti umjetničkog karaktera djela. Ako pretpostavimo da se Lotmanovo razlikovanje estetike istovjetnosti i estetike suprotstavljenosti (Lotman 1976, 369-373) može primijeniti na odnos usmene i pisane književnosti, uvidjet ćemo možda da bitna razlika korpusa usmene književnosti i korpusa pisane književnosti nije u mediju, nego upravo u načinu recepcije - usmena književnost pretpostavlja takvo shvaćanje umjetnosti u kojemu autorska individualnost nije prednost nego mana - cijeni se pridržavanje pravila, očekuje se izvedba suglasna s vlastitim žanrom. U takvom su sustavu žanrovi neminovno stabilniji. Individualizacija stila i odstupanje od zahtjeva žanra može indicirati promjenu recepcije, a to opet može biti npr. posljedica utjecaja pisane kulture i njezinih sustava vrijednosti. To znači slabljenje estetike istovjetnosti i jačanje estetike suprotstavljenosti. Epski pjevač postaje pučkim piscem, a njegova djela više ne možemo prosuđivati niti mjerilima estetike istovjetnosti niti mjerilima estetike suprotstavljenosti. Tako nastaje korpus pučke književnosti.

Mislim da dinamičnost žanrova traži i elastičniju folkloristiku. Možda bismo više pažnje morali posvetiti upravo tim promjenama u strukturi žanrova umjesto da skolastički odjeljujemo u posebne ladice "pravu" usmenu književnost od one

³ U tom smislu zanimljiva su zapažanja Z. Škrebca o mikrostrukturama i makrostrukturama u usmenoj književnosti (Škreb 1976, 38-65) - iako valja napomenuti da je riječ o generalizaciji koja tek mora biti podvrgnuta provjeri u istraživanju usmenoknjiževnih žanrova.

koja to nije. Čini mi se da naše osobno vrednovanje usmenoknjiževnih djela ne bi trebalo biti eliminatorno - potrebno je proučavanje i manje vrijednih djela usmene tradicije, a potrebno je isto tako i proučavanje onih govornih žanrova unutar usmene tradicije koji tradicionalno ne pripadaju posvećenom području usmene književnosti.

Molim vas da od mene ne očekujete popis zanemarenih žanrova. Osjećam da članak kao žanr traži samo naznaku problema, nipošto njegovo rješenje.

H. Bausinger u knjizi *Formen der "Volks poesie"* (Bausinger 1968) dijeli usmenu književnost (i šire: usmenost) zapravo na formule i forme. Sitni oblici usmene književnosti tretiraju se kao formule riječi i igre riječima, dok se "krupniji" dijele u dvije grupe: forme pripovijedanja i scenske i muzičke forme. Cijela usmena poezija (pjesme) svrstana je tako u muzičke forme, zahvaljujući kriteriju Bausingerove podjele - načinu izvedbe.

Mislim da svi sitni oblici usmene tradicije pripadaju zanemarenim žanrovima. Vjerujem da bismo ih morali izučavati u njihovom odnosu prema primarnim govornim žanrovima (u bahtinovskom smislu). Traži se, dakle, nastavak istraživanja prirode formula i to paralelno, u književnoj i neknjiževnoj komunikaciji.

Što se tiče ostalih zanemarenih i favoriziranih žanrova usmene tradicije, naglasio bih još jednom da moramo izbjeći nekritičko prenošenje klasifikacija s polja znanosti o književnosti na polje folkloristike, da žanrove moramo shvatiti dinamički i izučavati njihove promjene na trima razinama (tekstura, tekst, kontekst).

LITERATURA

Bahtin, Mihail M.

1979

Estetika slovesnogo tvorčestva, Nauka, Moskva.

Bausinger, Hermann

1968

Formen der "Volks poesie", E.Schmidt Verlag, Berlin.

Bošković-Stulli, Maja

1978

Usmena književnost u: *Povijest hrvatske književnosti*, 1: Usmena i pučka književnost, Liber-Mladost, Zagreb, 7-353, 641-651.

Čistov, Kirill V.

1975

"Specifika fol'klora v svete teorii informacii", *Tipologičeskie issledovanija po fol'kloru*, Moskva, 26-43.

Dundes, Alan

1964

"Texture, Text and Context", *Southern Folklore Quarterly*, 28,4,251-265.

Georges, Robert A.

1976

"From Folktale Research to the Study of Narrating", *Folk Narrative Research*, Studia Fennica, Helsinki, 20, 159-168.

Jakobson, Roman i Pjotr Bogatyrev

1971

"Folklor kao naročit oblik stvaralaštva", *Usmena književnost*, (prev. S. Stepanov), prir. M. Bošković-Stulli, Školska knjiga, Zagreb, 17-30. (Prvo izdanje: "Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens", Donum Natalicium Schrijnen, Nijmegen-Utrecht 1929. Objavljeno također u: R. Jakobson, Selected Writings IV, Mouton & Co., The Hague-Paris 1966.)

Lotman, Jurij M.

1976

Struktura umetničkog teksta, Nolit, Beograd. (prvo izdanje: *Struktura hudožestvenog teksta*, Iskusstvo, Moskva 1970.)

Perić-Polonijo, Tanja

1983

"O klasifikaciji usmene lirske poezije", *Croatica*, 19, 99-111.

Propp, Vladimir J.

1928

Morfologija skazki, Moskva.

Škreb, Zdenko

1976

Studij književnosti, Školska knjiga, Zagreb.

FAVOURED AND NEGLECTED GENRES IN ORAL TRADITION

SUMMARY

The favoured genre of the Yugoslav oral tradition is the decasyllabic epic. There are other genres than the epic, but these other genres of the oral tradition can not be easily reduced to the other customary genres - lyrics and drama, because it is not right to uncritically transfer the subdivision of written literature to oral literature. The author distinguishes oral literature from the oral tradition - the oral tradition is a broader concept than oral literature, it also includes oral non-literary forms, those that are not artistic. The difference between oral and written literature is not merely a question of medium, rather these are two literary spheres with distinct systems and generic structures and with distinct ways of receiving artistic messages. The author's intention, however, is not a strict distinction between oral and written literature - he hopes to find a common denominator for both these literatures in human verbal activity. With the help of M. Bakhtin's theory of verbal genres we can work more on the structure of genres as types of utterances and their dynamics and more attention should be devoted to the non-literary verbal genres of the oral tradition - at least as the important verbal context of oral literary genres.

(Translated by E. Elias-Bursać)